

לשוננו לעם

עורכים: שושנה בהט, דוד טלשיר, יוסף עופר

מתוך

כרך מד, תשנ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הנהגה"שים, מנורת החנוכה והמילון העברי

בגיליון "הצפירה" מיום כ"ט בכסלו תרנ"ח (1897, שנה כ"ד, ווארשא) פרסם הסופר דוד ישעיהו זילברבוש מווינה "שיחת חולין לחנוכה", ובפסקת חתימתה כתב: "יש קונה עולמו במלה אחת", והמלה שלו היא תשורתו לחנוכה: "שם המתנה הטובה שיש לי בבית גנזי הנני ואגיד: סביבון שמה. הוא הוא השם אשר אני קורא בעברית במשקל שפיפון לכלי צעצועים של הילדים בחנוכה שקורין דראָדיל בלע"ז".

משאלתו של זילברבוש "לחבב את ההמצאה החדשה על הקוראים" נתמלאה יפה, אך לא מיד היה **הסביבון** למלה המקובלת היחידה, אלא כעבור שנות דור.

בגיליון חנוכה תרס"א (1900) של "הצפירה" כתב מ' רבינזון: "הסביבון הקטן מפזז ומכרכר", ובעיתון הילדים "עולם קטן" מיום י"ג בכסלו תרס"ד (1903, קרקוין) תיאר יהודה שטיינברג בסיפורו "נס חנוכה": "דוד לקח את הסביבון והפריח אותו על השלחן".

זילברבוש תרגם תרגום שאילה את המלה דראָדיל (המלה מופרת גם בכתבים דרעדיל, דרעדעל, דריידעל ואחרים, וכיום דריידל), שפירושה מעין המְסֻבֶּבֶן, ואת יצירתו־מדעת זו קבע בכתובים. אולם בחידוש שבעל־פה אולי כבר קדם לו בשנים מעטות איתמר בן אבי. רפאל וייס ז"ל, ברשימתו "חידושים ומחדשים" (לשוננו לעם קכה, תשכ"ב בסעיף: סביבון, חזרזר), העלה מספר הזיכרונות של בן אבי "עם שחר עצמאותנו", שהילד איתמר "קפץ לקראת הוֹרְתוֹ" ואמר: "הנה מצאתי **סביבון** לחנוכה", והאם המתפעלת אמרה לבנה "מה יפה המלה אשר יצרת".

בשנת 1897, שנת הידפס **סביבון** ב"הצפירה", כבר היה איתמר בן־אבי נער בן 15 (לפי בירורו של יואב קרני, "מתי נולד איתמר בן־אבי?", לשוננו לעם רלה, תשל"ג). אם אמנם גרסתו של בן־אבי מדויקת (שהלוא את זיכרונותיו העלה בארה"ב, כעבור יותר מ־40 שנה) ואם את **סביבון** הוציא מפיו בילדותו הרכה, נמצא ש"יצר" אותה עוד לפני שנודע בעיתון הסביבון שהציע זילברבוש בהתלהבות.

רפי וייס הביא את דברי י"פ מרחביה (אשר נדפסו בלשונו לעם פט, תשי"ח, עמ' 205) ש"סביבון הוא חידושו של הסופר זילברבוש ב'הצפירה', אך לפי שלא נתבררה לו שנת הפרסום ב"הצפירה", נשארה המלה סביבון בחזקת חידושו המיוחד של בן-ראב".

גם בארץ ישראל נתקבל הסביבון. האומנם היה יבוא מן העברית שבגולה? כך, למשל, במחזה היידי "חנכיה" מאת מ' ריבסמן בתרגום יש"י אדלר: "אני הרי עשה אעשה סביבון" (נדפס בירושלים, תרע"ו).

סביבון הוא מחידושי המלים המזומנים לצאת בטבעיות מן הכוח אל הפועל, ולא ייפלא שכמה אוהבי עברית ימציאוהו איש איש מדעתו ובחוש הלשון שחונן בו. השורש ס-ב-ב במשקל שפיפון (המשקל שחודשה בו גם עפיפון) או המלה סביב בתוספת הצורן -ון (כמוה פאווירון, שגם היא כמעט בת הימים ההם) – יאים מאוד לתאר כלי משחק הסובב לו סחור סחור, ועל כן נאחזו הסביבונים בתוך העברית והצליחו.

עוד שמות עבריים הוצעו לדריידל היידי או לנרדפיו טראנדל, ווערפל, פֿערגל (זה הכתיב של היום), בכל מיני כתיבים, ולעתים גם שמות לועזיים אחרים. את **חִזְרֵזֶר-עוֹפֶרֶת** הציע מנדלי מוכר ספרים, ובשנת 1903 שיבצו בסיפורו "חיי שלמה" ("בימים ההם", פרק ב): "בלילי חנוכה – הקטנים מגלגלים על השלחן את החזרזר, הוא כידור-עופרת". על **סַחֲרֶחֶת** וגלגלן מסר יו"ט לוינסקי בערך **סביבון** בספרו "הווי ומסורת ביהדות" (תשל"ו). דניאל פרסקי בספרו "קול המועד" (תשי"ז) סיפר ש"יהודה שטיינברג התעקש כל ימי חייו לקרוא לו **גלגלון**, והמדקדק המובהק אברהם אברונין בשיריו כינה 'מכשיר שעשועים' זה בשם **סב סב**" (עמ' 68).

ואולם בסיפורו של שטיינברג שהוזכר לעיל אומץ סביבון דווקא, ואברונין בחר לכתוב "סביבוננו סב" (לימים ניתן בשיר שינוי קל: יִסֵב), בבואו לתרגם בראשית המאה את השיר היידי "ימי החנוכה" מאת ריבסמן. במילון גור נתונה גם הצורה **סביבן**.

גלגלון של עופרת הוא שם הצעצוע ברשימה בעילום שם ב"עולם קטן", כסלו תרס"ב, כנראה פרי עטם של העורכים בן-אביגדור ושל גורדון. ב"הצפירה", גיליון א' בטבת תרס"ד (1904), כתב הסופר Secco בסיפורו "דְּמֵי חנוכה" על "הסיבוב המאושר" של "מי שהעגלגל מראה אצלו את הגימ"ל למעלה" (כלומר, ז'כה, וראה להלן). המלה **עגלגל** היא לשון הקטנה מן עגול כמו KReisel, 'סביבון' בגרמנית, שפירושו עיגול או מעגל (Kreis).

קטן, והיא הופיעה אפוא ב"הצפירה" לאחר סביבון של זילברבוש (1897) ושל רבינזון (1900).

כָּרָךְ, הקרובה אל כָּרָךְ, היא חידושו של ביאליק, ועיקרה כָּרָךְ – מחלקי נול האורגים שְׁדֵלָה ממסכת שבת ח, ו; יז, ב (וממילא דחה את הגרסה כרכד, שאינה מציגה את כרכורי הסביבון), ברוח שיטתו וחובתו לרענן מלים עתיקות ונשכחות ולהכשירן להביע דברים קרובים למשמעותן המקורית מצד כלשהו. על כָּרָךְ כבר סיפרו וייס במאמרו שנזכר למעלה ואוריאל אופק במחקרו רבי-הבקיאות והעֶזֶר "גומות ח"נ", 1984 (בייחוד בעמ' 194, בהערה 1).

ועדיין ראוי להוסיף חומר חדש ועל פיו להבהיר ביתר דיוק את סיפור הכרכר, לכבוד העברית של ביאליק, בעל "לכבוד החנוכה". בפעם הראשונה כתב ביאליק "כָּרָךְ עץ" ב-1894, כשתרגם מיידיש את "חנוכה", מסיפורי זיכרונותיו של מרדכי בן-עמי (הספרון נדפס באודסה 1895, וכרכר – בעמ' 23). ביאליק נתברך מאוד בתרגומו זה, שהיה יקר לו וחשוב בעיניו (ועיינו ב"איגרות ביאליק" יח, יט, תרנ"ה).

ב-1916 פרסם המשורר במקראה "אלף בית", שיצאה באודסה בעריכת פניה שרגורודסקה, את שירו "לכבוד החנוכה", ובו השורה "מורי הביא סביבון לי". בספרו "שירים ופזמונות לילדים" כלל, כמובן, את השיר, אך בתיקון אחד: "מורי הביא כרכר לי", אלא שכבר כשנה ומחצה קודם לכן, בתר"ץ, נכלל השיר בספר "חגים ומועדים" שבהוצאת לשכת הקרן הקיימת, ובו הנוסח "מורי נתן סביבון לי" (אף הביא הוחלפה כאן, במלה נתן. כיום מוקפות גם המלים "הביא סביבון לי"). מאז הסביבון קבוע ברוב קובצי השירים בכלל ובשירונים לחנוכה בפרט, אך לא במהדורות מתוקנות של שירי ביאליק לבדו.

שירו של ביאליק "כרכרי", שנדפס בפעם הראשונה ב-1925 בעיתון "בן-ארצי" בארץ ישראל ובו ארבע פעמים כָּרָךְ, לא חלו בו שינויים, דווקא משום שלא זכה וכמעט אין שרים אותו (הלחינו נחום נרדי), ואין "הכרכר בן בדיל" זר לאוזן השומעים. השיר החביב "לכבוד החנוכה" בניגון עממי (אך לא במנגינתו של נרדי) מושר הרבה גם היום, והמלה המוכרת סביבון נוחה לקהל השרים.

זיוה שמיר בפרק "מה אכל ביאליק בחנוכה?" שבספרה "שירים ופזמונות גם לילדים" (1986) כותבת ש"ביאליק התיר לעורכי המקראות

להמיר את **כרכר** ב**סביבון**. כנראה, שמורה עמה פיסת ראייה להיתר כזה, ומכל מקום, לא ידוע שביאליק כתב אל מוציאֵי הספר דברי ערעור על **סביבון**. במקראה האמורה, משנת תר"ץ (מהדורת סטנסיל בלי ציון שם העורך), שנועדה "לחגיגות ולנשפים בבתי הספר ובתנועות הנוער", "כִּרְכָּר" מודפס מתחת לשיר "לכבוד החנוכה" (בעמ' 27), והניקוד בו תמיד: כִּרְכָּר, בוודאי על פי גִּלְגֵּל (ואמנם ילון במהדורתו למשנה ניקד: כִּרְכָּר). במהדורות המאוחרות של המקראה שוב הוחזר הניקוד כִּרְכָּר. אם גם שינוי זה היה על דעת המשורר (והספק רב), יש בו ללמד על חבלי־משקל: ביאליק המיר את כִּרְכָּר בצורה כִּרְכָּר ואולי אף כיוון אל כִּרְכָּר, ושוב בִּכְר את כִּרְכָּר המופרת יותר. לשם בינה בדרכי לשונו של ביאליק ראוי אפוא לדעת שכבר ב־1894, בראשית כתיבתו המסורה לילדים, יצק במלה **כרכר** את המובן **סביבון**, ולאחר ש־1916 התרצה וכתב **סביבון**, נמלך להשיב את ה**כרכר** חביבו כבראשונה. יצחק אבינרי ב"מלון חדושי ח.ג. ביאליק", שהוציא בשנת תרצ"ה, העיד על כִּרְכָּר במובאה מהספר "שירים ופזמונות" שיצא ב־1933 ולא בדוגמה הקודמת ב־39 שנים, שכן לא העלה כלל חידושי מלים מתרגומו של ביאליק לספר "חנוכה", אעפ"י שרשם במילונו חידושים שמצא בתרגום ביאליק לסיפורו של בן־עמי "ל"ג בעומר".

שמיר, בפרק שהוזכר למעלה, חרצה משפט: "סביבון – חידושו של בן־יהודה שביאליק סלד ממנו" (עמ' 42). ביאליק נהג לעיין בעיתון "הצפירה" ובשנת תרנ"ז אף פרסם בו את "ישני עפר". גם את הספרות לילדים ב"עיתון קטן" בחן, ואילו את זיכרונות בן־אב"י, שיצאו לאור רק בתשכ"ב, כמובן לא הכיר. לכן לא יכול לחשוב את **סביבון** ל"מלה ירושלמית". ביאליק עצמו חידש מלים שבהן –וְ: אצבעוני, כרכמונית, פִּיכחון ועוד. **כרכר** הייתה מלה כלבבו, שפִּרְכָּה בה ללשון בהיותה כלי ישן המחזיק תוכן חדש, ויותר משהסתייג מ**סביבון**, היה נאמן לחידושו. כידוע, קִשָּׁה על מחדשי מלים הפרידה מחידושיהם לטובת מלים אחרות שעמדו במבחן ההיקללות.

וכלום לפני היִכְרָא חזרזר, **סביבון** ושאר פתרונות שיחקו רק בדריידל? הביטוי היידי שימש בכתבים עבריים, למשל בגיליון חנוכה תרנ"ה של "החבצלת" ברשימה "עת שחוק": "האותיות גשנה... על דרעדעל מוצק מבדיל". מ"ל לילינבלום, שהרבה למתוח ביקורת על "מרחיבי השפה", לגלג ב"השלח" תרנ"ח: "...ובשם זה (חנוכייה, החידוש שפסל) נוכל לקרוא גם את

'הסובבת' שהילדים משחקים בה בחנוכה....". את הדברים האלה הביא ראובן סיוון לעניין חנוכייה במאמרו "מחיי המלים" (לשונונו לעם ריב, תשל"א, עמ' 64). כשפרסם לילינבלום את תגובתו להמצאת המלה **חנוכייה**, אולי עדיין לא הכיר את **סביבון** שהיה רק בן שנה. את חצי הביקורת הפנה כלפי **חנוכייה**. לילינבלום התנגד בייחוד לחידושים בתצורה, וכיוון שלא רצה לנקוט את **דריידל** היידית, קרא לכלי המשחק – אולי מבלי משים – בשם עברי מובהק, פשוט ושגור בצורתו, חדש אך במובנו, ועל כן כמעט אינו ניכר ומרגיז בחידושו. כידוע, צורות בינוני פועלת הן מדרכי העברית לכנות כלים וחלקי דברים: חותמת, כותרת, מושכות, וכיום צוללת, חותלות ועוד. שנתיים לפני שפורסם מאמרו של זילברבוש נדפסה ב"הצפירה" (כו בכסלו תרנ"ו) הרשימה "בראש המיות" בחתימת "הנ"ץ" (=נ"ה ניימאנאוויץ). בפסקה "השעשועים בחנוכה" סופר: "לזכרון חג הניצחון... נשתעשע יחד במשחק הסובב (דרידעל) הנעשה מבדיל ועופרת", ובהמשך: "מה עניין הסובב (הפעם בלי תרגום ליידיש) להיות לשעשוע ילדים?" הסובב מתאים אף הוא לתיאור הכלי, כדרך צורות בינוני פועל המשמשות לצורך זה: סוכך (מגן), גולל, סורג, מאסף (אוסף או אספה לדברי ספרות) בלשון ההשכלה, וכיום מהדק, מאיד וכיו"ב.

יהודי המזרח ברוב מקומותיהם לא ידעו את המשחק בסביבון שנתחבב באירופה, ותחילה – בייחוד בקרב החסידים. יעקב יהושע סיפר בספר זיכרונותיו, "ירושלים הישנה בעין ובלב" (1988, עמ' 135): "ממשחקי החנוכה אני זוכר את **הפוריראס**, דהיינו הסביבונים שמטילים על הרצפה במשיכת חוט ארוך...". במילון לעברית מדוברת (מאת דן בן-אמוץ ונתיבה בן-יהודה, 1973) נתון הערך: פֹּרְרָה, פֹּרְרָה – חרוט מעץ המסתובב בעזרת חוט. ואולם יש הנזכרים שבארץ קראו **פורפרה** גם לסביבון המיוחד לחנוכה. כנראה, לפי דמיון הצליל ל**פורפרה** עוצב גם הערך: פֶּרְפֶּרָה, פֶּרְפֶּרָה המוגדר גם 'סביבון', במילונו העברי של גור משנת תש"ו.

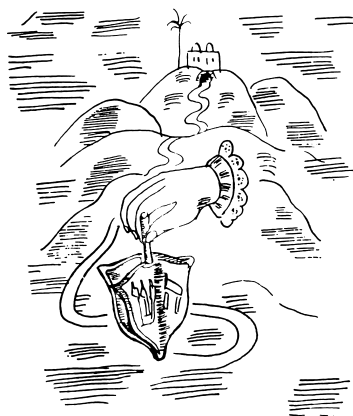
ועוד שם קורא לכלי המשחק הסובב, מכרכר, חוזר ומתגלגל. ארבע האותיות החקוקות (או מגולפות או מצוירות) על ארבעת צדדיו (שנקראו אז גם פאותיו, רבעיו, צלעיו, כנפיו) – נ' ג' ה' ש' – מכוונות מעיקרן לתפקידו המקורי של הסביבון: כלי משחק ומזל שעל-פי נפילתו המשחקים בו מרוויחים או מפסידים. נ' – פירושה ניכטס (לא כלום); ג' – גוט (טוב, זכה) או גאר או גאנץ (זכה בכל הכסף בקופת המשחק); ה' – האלב (זכה

במחצית הסכום), ש' – שטעל איין (הכנס את חלקך לקופה, הפסדת) או שלעכט (רע, הפסיד) – על פי הערך **סביבון** בספרו של לוינסקי "הווי ומסורת ביהדות" הנ"ל ובהשלמה מרשימות אחרות.

לימים הוענקה לאותיות משמעות חגיגית מעין המאורע: נס גדול היה שם (בארץ ישראל), ומשחל בהן מעתק על-ידי מגע (מאופני המטונימיה) כבר ציינו את הכלי עצמו והיו לו לשם. אליעזר צויפל בספרו "שלום על ישראל" (הופיע בהמשכים בשנים 1868–1873) ביקש להניח את דעת הטוענים נגד החסידות, ש"בדברי הצדיקים נמצאו דרשות זרות של מנהגים שאין בהם ממש, כמו על ריקודים ידועים ועל הנגהש"ם (כך הגרשיים במקור) שמשחקים בהם התינוקות בחנוכה" (מהדורת א' רובינשטיין, 1972, עמ' 86, ויש עוד דוגמות).

לאותיות האלה הותאמו אף סדרות מלים עבריות מקוריות, למשל: נשכר, גזורו, הפסיד, שווה בשווה (כלומר, לא הפסדת ולא הרווחת). גם בארץ ישראל היה אפשר לשחק באותיות נ' ג' ה' ש', וש' – פירושה הפסדת (לפי המלה ביידיש) או הלאה, לא כלום (לפי המלה בעברית).

כידוע, מקובל לזקוף לזכות המורים בארץ ישראל את החלפת השי"ן באות פ"א, לאמר: נס גדול היה פה. כך, למשל, בשיר משנות העשרים "סביבון" מאת ג"ד קרפיבנר: "אמור שם (במוֹדֵעִינוּ): כה: נס גדול היה פה". משנכתבו על דפנות הסביבון האותיות נ' ג' ה' פ', לא היה עוד כל מקום לחברן ולעשותן נגה"פ (וכיום נגה"ף) במשמעות 'סביבון', שהלא כבר היו **הסביבונים** מסתובבים בכל הארץ.

איורו של נחום גוטמן לשירו של ח"י ביאליק
"כַּרְכְּרִי" (שירים ופזמונות לילדים, תרצ"ג)

חנוכייה – חידושה של חמדה בן-יהודה – כבר תיאר סיוון בקצרה את רקעה וקורותיה (וראה בייחוד את חוברתו "ראשית הרחבת הלשון בימינו", **לשונונו לעם** שכא-שכב תשמ"ב, עמ' 48-49). כאן תועלה ה**חנוכייה** משום צדי קרבה בינה ובין ה**סביבון**: קבלת הפנים שזכו לה שתי המלים והשלמת החסר במילונים.

ה**חנוכייה** היא מלה "ירושלמית" מובהקת, שלא כסביבון, שכנראה נפוץ בגולה עוד לפני שהתגלגל בארץ. במילון בן-יהודה חסרות גם **חנוכייה**, לידת תרנ"ז, וגם **סביבון**, ליד תרנ"ח.

חנוכייה היא בת טבעית לתקופת תחיית הלשון, שבה היה הצורן יָה פורה מאוד, גם לבניית שמות כלים וחפצים דוגמת דְרָכָה ('תעודת מסע'), שמשָה, מטָרָה, כבלשון הערבית.

ביאליק היה עשוי שלא לנטות חיבה למלה **חנוכייה**, אם מפני עצם לידתה במלאכת המלים של בן-יהודה ובני חוגו ואם מחמת הצורן יָה, שכנראה לא ישר בעיניו. את זְכָרָה חידש בתרס"ה, ואחר כך נמנע מלהשתמש עוד בצורן הזה (עיין במילון חידושי ביאליק, עמ' 79). אולם היעדר ה**חנוכייה** משירו "לכבוד החנוכה" אין בו, כמובן, כל ראייה להסתייגותו העקרונית ממנה.

שמיר, במאמרה שהוזכר למעלה, חיוותה את דעתה: "בשיר 'לכבוד החנוכה' מדליק האב נרות חנוכה... אך לא נזכרה בשיר 'החנוכייה' – חידושו של בן-יהודה (צ"ל: של רעייתו), שלא היה אהוד בין סופרי אודסה...", ובהמשך פסקה: "חנוכייה נחשבה אחת המלים 'הירושלמיות' שביאליק סלד מהן" (עמ' 142).

מוטב לרכז את דבריה הנחרצים, לא רק לשם הניסוח השקול אלא למען האמת. שירים רבים על נרות חנוכה ועל שָמֶש אין במלותיהם 'חנוכייה דולקת', ובכללם "נרותי הזעזעורים", "נר לי", "הדליקו נרות", ולא מפני שאין המלה **חנוכייה** רצויה לרוב מחבריהם. **מנורה** מתחרזת יפה עם **אורה**, **גבורה**, **יקרה** ועוד, ו**מנורת חנוכה** – עם **יצוקה**, **מתוקה**, **אבוקה** ומלים אחרות, ולעומתן **חנוכייה** כמעט בודדה בזיווגי. החריזה, ועם **יפהייה** ו**מעשייה** אפשרויות חריזתה מצומצמות. אילו כתב ביאליק **מנורה** או **מנורת חנוכה**, כל שכן במקום שאין מתבקשות מאוד לחריזה, היה מקום להניח שרתיעה וכוונה יש כאן, ואולם בשיר הזה ובלשון שירת ביאליק

המשתקפת בקונקורדנציה המיוחדת לה (אך לא במלואה), אין גם **מנורה** (לחנוכה) או **מנורת חנוכה** אחת.

כידוע, משהחלה **החנוכייה** דולקת, לא נדחקו מפניה המלים האהובות, בנות דורות רבים: **מנורה**, **מנורת חנוכה**, ולעתים **המנורה אשר לחנוכה**, סיפר עליה דוד פרישמאן בסיפורו "השעה האחרונה": מנורת הכסף אשר לימי החנוכה, "הצפירה", כסלו תרנ"ב.

בשנת תרנ"ז, שבה המליצה חמדה בן יהודה על **חנוכייה** (ב"הצבי" הירושלמי), נתפרסמה בגיליון חנוכה של "הצפירה" שורת השיר "נר חנוכה במנוֹךָ והבית כולו נמלא אוֹרָה". בספר החנוכה של הקרן הקיימת במתכונתו הראשונה (תר"ץ) פרסם מרדכי נרקיס את מאמרו על אמנות החנוכייה ותולדותיה, וכתרתו: "מנורת החנוכה (חנוכייה)", ובמהדורות שלאחריו שם המאמר "מנורת החנוכה" בלבד, בלי ההסבר: חנוכייה. כזכור, נקל היה לליליניבלום להיפטר מ**חנוכייה**, "החידוש להכעיס", כי "מנורת חנוכה" עתיקת ימים ומסורת שימוש, אך את **הדריידל**, שחדר לתרבות משחקי החנוכה רק בימי הביניים המאוחרים, ביטא במלה המיוחדת במקצת סוֹבֵב, מאין לו בנחלת לשונו מקבילה עברית בירושה, אלא בדוחק קוביה (מיוונית), משחק מזל במעות הידוע מימי המשנה, שעד לדורות האחרונים נהגו לשחק בו בחנוכה, והוא קרובו של הסביבון.

וייזכר לטובת העברית סיפורו של ש"י עגנון "שתי המנורות של חנוכה", שנתפרסם ב-1965 ושב ונדפס ב"עיר ומלואה" (תשל"ג). "מנורה של חנוכה" – בת "לשון הדורות" שסיגל לו עגנון לכתובתו – מתמזגת באווירתה של העיר בוטשאטש, וכמוה **מנורה**, **מנורה לחנוכה**, **מנורת החנוכה** המשמשות בכל הסיפור ומשתלבות בסגנונו. בסיפור הזה נקט עגנון גם את "סביבניהם" (שלוש פעמים), מלה לאו דווקא ירושלמית בעיניו, שהרי את "שיחתו של זילברבוש" יוצרה שמע לא מעט בגליציה ("מעצמי אל עצמי", עמ' 28), ואפילו נחשבה **סביבון** מלה ירושלמית מובהקת, לא היה עגנון מדיר אותה מיצירותיו, שכן "השתמש בכל המלים החדשות של בן-יהודה" (כדברי סיוון, **לשונו לעם** שלב-שלג, תשמ"ג, עמ' 93).

גם בימינו, ימי החנוכייה, הביטוי **מנורת החנוכה** ידוע יפה, למשל מ"שיר החנוכה", שעדיין מרבים לשיר אותו בנעימתו של יואל וְלָפָה למלותיו של שמואל בס (שחיברן בשנות השלושים): "לכולנו מְחֵקָה מְנוֹרַת הַחֲנֻכָּה".

כל שמות הסביבון – ובכללם סובב, סובבת ונגה"ש – מקומם כיכרם במילון שיקיף את הלשון העברית בכל תקופותיה ובכל מקומותיה, ומנורת החנוכה לא כל שכן. כאן הוארה, כדי להזכיר מלפני המילונאים את רוב שימושה בספרי מנהגים ובסיפורי יראים, בספרות ובעיתונות, כי נשתכחה מכרטיסיהם ונעלמה ממילוניהם.

בהגדרות הערך מנורה, הנתון במילונים בלא תוספת חנוכה, יש להוסיף גם 'מנורה לנרות של חנוכה' – משמעות שמתבארת מתוך העניין, כגון מנורה "לפרסום הנס" שהתרחש במקדש, מנורה שדולקים בה נר שמיני או שָׁמֶשׁ, היא מנורת חנוכה. 'מנורת חנוכה' רשומה במילון אבן-שושן משמאל למלה חנוכייה, באותיות של הגדרה (במילון כנעני חנוכייה מוסברת ב־14 מלים, ומנורת חנוכה לא נודעה בו אפילו במעמד של הסבר). ראויה מנורת החנוכה שתכובד בערך ראשי משלה: מנורת חנוכה – 'חנוכייה'.

איורו של נחום גוטמן לשירו של ח"נ ביאליק
 "לְכָבוֹד הַחֲנֻכָּה!" (שירים ופזמונות לילדים, תרצ"ג)